

1771 VRIJ NEDERLAND

BOEKENBIJLAGE



GISÈLE FREUND

prosa GROTE FAUST EN KLEINE FAUST

fotografie

4 JANUARI 1986 • NUMMER 1

Vrij Nederland. Boekenbijlage 1986

↳ Monsters zonder ritssluiting *Stephen Kings stempel op de horrorliteratuur*

- Skeleton Crew door Stephen King Uitgever: MacDonald, 512 p. Importeur: Nilsson & Lamm, f46,25
Duistere krachten door Stephen King Vertaling: Margot Bakker Uitgever: Luitingh, 413 p., f26,90
Dichte mist door Stephen King Vertaling: Pauline Moody Uitgever: Luitingh, 156 p., f14,90
Danse Macabre door Stephen King Vertaling: Mariëlla de Kuyper Uitgever: Loeb, 397 p., f32,50
The Bachman Books, Four Early Novels by Stephen King Uitgever: New American Library, 692 p. Importeur: Van Ditmar, 30,25
4 X Stephen King door Stephen King Vertaling: Margot Bakker, Mariëlla de Kuyper-Snel, Hugo Kuipers, Frank de Groot Uitgever: Luitingh, 605 p., f29,90
Fear Itself. The horror fiction of Stephen King door Tim Underwood en Chuck Miller (samenst.) Uitgever: New American Library, 277 p. Importeur: Van Ditmar, f16,65

Robert-Henk Zuidinga

in 1974 vestigde de Amerikaanse schrijver Stephen King zijn naam als auteur van horrorromans met *Carrie*. Voor de eerste druk kreeg hij het - niet onredelijke - voorschot van \$2.500, -, de paperbackrechten werden verworven voor \$400.000, -; het record stond toen op \$420.000, - voor Mario Puzo's *The Godfather*. Wereldwijde bekendheid kreeg King toen *The Shining* (1977) verfilmd werd door Stanley Kubrick, met Jack Nicholson in de rol van de grote engerd.

Sindsdien heeft Kings succes ongeloofwaardige proporties aangenomen. Hij is de bestverkopende schrijver ter wereld van dit moment - de jongste stand gaat in de richting van honderd miljoen exemplaren - en al zijn boeken zijn of worden verfilmd. Aanvankelijk achteraf, na gebleken verkoopsucces, maar sedert een paar jaar toucheert hij een paar miljoen dollars aan filmrechten op het moment dat hij de titel van zijn nieuwe roman deponeert. Daarmee is hij, naast onder meer Sylvester Stallone,

Jimmy Connors en Madonna, het vleesgeworden voorbeeld dat de Amerikaanse droom nog altijd waarheid kan worden: van niets tot multimiljonair. Want King is met letterlijk niets begonnen. Hij schreef zijn eerste roman toen hij nog studeerde, de paar daarna toen hij met vrouw en kind in een caravan huisde en 's avonds in een wasserette werkte, en de vierde toen hij een baan als leraar aangenomen had en er een kind bij gekomen was en het hem zo slecht ging dat hij de telefoon moest laten weghalen en de auto niet gerepareerd kon worden.

Uiteraard - dat hoort bij dit soort successtories - werden al zijn manuscripten door de uitgevers geretourneerd. 'Probeert u het nog eens,' was nog de meest bemoedigende van de begeleidende briefjes. Slechts af en toe werd een van zijn korte verhalen in een *Fantasy*- tijdschrift opgenomen. Tot dan had hij geen griezelromans geschreven, wel een paar griezelverhalen. Zijn zoveelste poging tot wat een bloedstollend verhaal moest worden, dijde uit tot de roman *Carrie*. Kort daarop werd de telefoon weer aangesloten.

Kings carrière is sindsdien niet meer te stoppen geweest, zijn werklust evenmin. Hij produceert nog altijd verhalen en romans aan de lopende band - een lengte van 600 à 700 pagina's is daarbij eerder regel dan uitzondering -, hij schrijft recensies en andere non-fictie over horror literatuur en houdt een flinke vinger in de pap bij de bewerking van zijn romans tot scenario's. Interessanter dan de vraag naar de bron van zijn energie is die naar de oorzaak van zijn succes. Voor zover mogelijk, los gezien van de populariteit van horror als genre; bekend is de theorie dat mensen zich door middel van een boek of film graag de stuipen op het lijf laten jagen om zich zo beter tegen hun werkelijke angsten gewapend te weten en dat in tijden van economische teruggang en maatschappelijke of politieke spanningen men sterker geneigd is in zulke films en boeken te vluchten. Ik onderschrijf die theorie, maar ben in dit bestek vooral geboeid door de vraag waarom van al het griezelwerk dat in de huidige opleving van de horrormarkt verschijnt, juist dat van King zo'n groot publiek aanspreekt.

Griezelverhalen ontleen hun effect meestal aan ongebruikelijke personages, gebeurtenissen of voorwerpen. Die hoeven niet per se van bovennatuurlijke of onverklaarbare oorsprong te zijn (maar zijn dat meestal wel). De auteur verlangt derhalve van de lezer(es) dat deze volstrekt onaannemelijke, onlogische of onmogelijke verschijnselen als realiteit binnen het verhaal accepteert. De rond 1800 levende Engelse dichter Samuel Taylor Coleridge - zelf maker van het bovennatuurlijke gedicht 'The Rime of the Ancient Mariner' - formuleerde dat mechanisme

ooit als *the suspension of disbelief*: het opheffen van ongeloof.

Amfibisch wezen



Dat klinkt makkelijker dan het is. Stephen King geeft daar een goed voorbeeld van in *Danse Macabre*, het boek waarin hij de horrorliteratuur, vanaf Dracula en Frankenstein tot en met zijn eigen werk, en de griezelfilm uitgebreid en met veel inzicht analyseert en waarvan nu een Nederlandse vertaling is verschenen. De eerste enge film die hij zag was *The Creature from the Black Lagoon*. Daarin komt een amfibisch wezen met enige regelmaat uit een moeras te voorschijn om het onschuldige dorpelingen lastig te maken. Zelfs als kereltje van zeven begreep King dat het hier om een verklede man ging, maar het werkte en de kleine Stevie leefde zich geheel in, tót hij zag dat het monster een lange ritssluiting over zijn rug had lopen. De magie was verbroken, het ongeloof niet meer te overstemmen. Wie aan een horrorboek of -film begint, toont de bereidheid onmogelijkheden voor mogelijk te houden. Aan de auteur de taak die onmogelijkheden binnen de realiteit van de vertelling serieus en consistent te behandelen en het de lezer zo mogelijk te maken voor de duur van het boek in een irreële werkelijkheid te geloven. Het is een - in de betere griezelboeken vrij subtiel - spel, het zoeken naar een evenwicht, en King weet blijkbaar dat evenwicht vaak te vinden.

Wie voldoende van zijn romans gelezen heeft, kan langzamerhand 'de Wet van King' destilleren: je kunt je lezers heel wat aan onwaarschijnlijkheden voorschotelen, *mits* je uitgaat van een heel normale, herkenbare situatie. De meeste van Kings boeken voeren een jong gezin op: man en vrouw in de bloei van hun leven, bij voorkeur twee kinderen en meestal ook twee auto's, net een eigen huis gekocht en ondanks de goede vooruitzichten die vader in zijn werk heeft toch nog wat zorgelijk over de hypotheekaflossingen. Herkenbaarder kan het voor een groot deel van zijn lezers waarschijnlijk niet: het is een situatie waarin ze zelf verkeren, ooit verkeerd hebben of die ze binnen afzienbare tijd hopen te bereiken.

King neemt doorgaans uitgebreid de tijd om die situatie te schetsen. Pas als het verhaal zeer stevig in een heel alledaagse werkelijkheid verankerd is, voegt hij - en dan nog vaak geleidelijk aan - de onalledaagse elementen toe. Daarvan is de functie meestal het bedreigen van het rustige, vaak vanzelfsprekende geluk van het gezinnetje, en hoe zou dat beter kunnen dan door de kinderen aan te pakken. De grootste angst van ouders

is dat hun kinderen iets zal overkomen. King kent die angst ongetwijfeld van nabij: hij heeft zelf drie kinderen en steekt in interviews en in zijn non-fictie niet onder stoelen of banken hoe gek hij met ze is. Die angst wendt hij in zijn romans rücksichtslos (maar vakkundig) aan.

Bijvoorbeeld in *Cujo*, waarin een moeder en kind op een afgelegen terrein door een dol geworden sint-bernardshond bedreigd worden. De zon brandt aan de hemel, de auto kunnen ze niet uit en de moeder ziet haar kind met het uur zwakker worden. Of in een van zijn geslaagde horrorromans. *Pet Sematary* (vertaald als *Dodenwake*). De rust in wat werkelijk het ideale gezin moet zijn, wordt wreed verstoord: vader slaagt er nét niet in zijn zoontje voor een aanstormende truck weg te sleuren, en de rest van het boek beschrijft zijn poging om hem weer tot leven te wekken door hem te begraven op een oude, Indiaanse dodenakker, en de gevolgen daarvan. Een deel van het geheim van Kings succes is dus wellicht dat hij ons niet het onmogelijke of absurde opdringt - een meisje dat alles in vlammen kan doen opgaan door er alleen maar naar te kijken (*Firestarter*) of een auto die zelfstandig wraakacties uitvoert (*Christine*) -, maar dat hij ons een werkelijkheid voorschotelt, waarin in de loop van het boek onmogelijke of absurde dingen gebeuren.

Dat het noodzakelijk is dat King de tijd en ruimte uittrekt om zijn romans in het leven van alledag te verankeren, blijkt uit zijn verhalen. Die zijn veel wisselender van kwaliteit dan de romans en het ligt bijna voor de hand om te stellen: hoe korter, hoe minder uitgewerkt een verhaal, hoe minder het als griezelverhaal werkt. Het blijft dan al gauw in de vondst, in het griezeffect steken.

Instinctmatig

King schrijft elk jaar wel een aantal verhalen en zet die eens in de zoveel jaar bijeen in een bundel. Na *Night Shift* (1978) is *Skeleton Crew* (1985, vertaald als *Duistere krachten*) de tweede verzameling. Het bevat, naast de nodige griezelverhalen (waarvan de langste de aardigste zijn, zoals 'De aap'), twee gedichten en een paar science-fictionverhalen. In de Amerikaanse uitgave staat ook de novelle 'The Mist', dat hier afzonderlijk is uitgebracht als *Dichte mist*.

'The Mist' is in verschillende opzichten typerend voor Stephen King. Hij schreef het op uitnodiging van zijn literair agent, Kirby McCauley, die een bundel met oorspronkelijke griezelverhalen samenstelde (*Dark Forces*, 1980). Hij had wel een aardig idee, zette zich aan het schrijven en toen het

verhaal af was, bleek het 145 pagina's te beslaan. Het is gemaakt volgens beproefd King- recept: jong gezin wordt uiteengeslagen door een Harrisburgachtige ramp, die als gevolg heeft dat minuscule insecten meer dan menselijk formaat aannemen. Vader en zoontje raken geheel geïsoleerd in een supermarkt in het plaatsje Hartford.

Het voor King typerende betreft (behalve de lengte) twee aspecten. Het verhaal boeit van begin tot einde, want niet alleen weet King waarmee hij zijn publiek de rillingen over het lijf kan jagen, hij kan ook uitstekend een verhaal vertellen. Hij bouwt spanning op, breekt die op een hoogtepunt af om een andere verhaallijn te vervolgen en weet precies waar hij naar toe wil. Dat klinkt alsof hij alle lessen van de cursus Creatief schrijven toepast, maar zo'n formulering zou hem geen recht doen. Het lijkt er veeleer op dat hij instinctmatig weet hoe je een verhaal vertelt.

Het tweede aspect is Kings neiging om te veel expliciet te vermelden of te beschrijven en te weinig aan de interpretatie van de lezer over te laten. Dat is zeker bij griezelverhalen riskant; het gaat al gauw ten koste van de suggestieve kracht. 'The Mist' levert daarvan een schoolvoorbeeld. Aan het slot van het verhaal fluistert de vader zijn slapende zoon twee woorden in het oor. In *Dark Forces* eindigt het met: *'Two words that sound a bit alike. One of them is hope.'* (Twee woorden die een beetje op elkaar lijken. Een ervan is hoop.) Dat laat de lezer de ruimte om het tweede woord zelf te bedenken. Niet onaannemelijk is bijvoorbeeld, dat het gefluisterde *'No hope'* luidt. In *Skeleton Crew* is het slot veranderd in: *'One of them is Hartford. The other is hope.'* Ernstiger dan de constatering dat die woorden helemaal niet op elkaar lijken, is het bezwaar dat er zo voor de lezers niets in te vullen blijft.

Wie zo veel boeken verkoopt als Stephen King de afgelopen twaalf jaar, zal zich wel eens afvragen in hoeverre het publiek op den duur alleen nog op de naam van de auteur af gaat. En zal ook wel eens in de verleiding komen dat te toetsen. King kon dat doen, omdat hij immers nog ettelijke ongepubliceerde manuscripten uit zijn beginperiode had liggen (bovendien heeft hij al materiaal voor jaren vooruit liggen, maar zijn uitgeverij wil de markt niet overvoeren). Tussen 1977 en 1984 bracht hij derhalve vijf romans op de markt onder het pseudoniem Richard Bachman. Van het begin af bereikten hem brieven met de vraag of hij Bachman was, en zijn antwoord was 'de eenvoud zelve: ik loog'. Bachmans verkoopcijfers zullen voor Stephen King niet echt opwekkend geweest zijn: van het vijfde boek, *Thinner* (als *De vervloeking* verschenen bij Bruna), werden uiteindelijk zo'n 28.000 exemplaren verkocht. Een slimme lezer bracht de ware identiteit van de auteur aan het licht en toen eenmaal de naam

Stephen King op het omslag stond, werden er van *Thinner* 280.000 exemplaren verkocht.

De eerste vier romans van Richard Bachman, tevens de vier allereerste van King, werden gebundeld tot *The Bachman Books* en vertaald als 4 x *Stephen King*. Het zijn geen griezelromans - alleen *Thinner* valt onder die noemer -, maar ze vertonen wel onmiskenbaar het King-stempel. Het zijn spannende verhalen, die zich bij uitstek voor de vakantie, het weekend of de kleine uurtjes lenen. King noemt in zijn inleiding - hij is gek op het schrijven van inleidingen - *Rage* (Razernij) de beste van de vier, en niet ten onrechte. Er werd aan begonnen in 1966, door de middelbare scholier maar het is ongetwijfeld nog eens 'door de machine gehaald' door de bestsellerauteur King, evenals de andere drie.

Wie zich wil verdiepen in het fenomeen King kan, behalve in *Danse Macabre*, terecht in *Fear itself. The horror fiction of Stephen King*. Het bevat, behalve een lang stuk van de meester zelf, een stuk of tien essays, onder meer over de mythologische thema's in zijn werk, zijn plaats in de horrortraditie en de films die naar zijn boeken gemaakt zijn. Wie zich liever tot het werk zelf beperkt, kan in november *Het*, de vertaling van *It*, tegemoet zien. De King-industrie zal voorlopig nog wel even op volle toeren blijven draaien.